

УДК 346.16

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Хомко Л.В., к. ю. н.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті досліджуються основні поняття малого підприємництва, а також визначаються особливості правового регулювання підприємницької діяльності в Україні.

Ключові слова: підприємництво, бізнес, мале підприємництво, правове регулювання, суб'єкт підприємницької діяльності.

В статье исследуются основные понятия малого предпринимательства, а также определяются особенности правового регулирования предпринимательской деятельности в Украине.

Ключевые слова: предпринимательство, бизнес, малое предпринимательство, правовое регулирование, субъект предпринимательской деятельности.

Khomko L.V. PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

The article analyzes the basic concepts of small business and the features of the legal regulation of entrepreneurial activity in Ukraine are determined.

Key words: entrepreneurship, business, small business, legal regulation, subject of entrepreneurial activity.

Постановка проблеми. Інститут малого підприємництва займає особливе місце в правовій системі України, оскільки саме він сприяє розв'язанню низки соціально-економічних проблем, таких як зайнятість населення, регіональний розвиток, підприємницька ініціатива тощо. Отже, правове регулювання підприємництва повинно відповідним чином реагувати на сьогоденні виклики та здійснювати належну регламентацію відносин між власне суб'єктами підприємництва з одного боку, та відносинами між суб'єктами підприємництва з державними органами з іншого боку. На сучасному етапі Україна переживає складний процес реформування своєї правової системи та її адаптації до законодавства країн Європейського союзу (далі – ЄС). Перехід до нового правового регулювання є неоднозначним і суперечливим. Особливо багато проблем виникає при вирішенні законодавчого забезпечення підприємницької діяльності.

Основною **метою** написання статті є аналіз вітчизняної нормативно-правової бази малого підприємництва; акцентування на існуванні в правовій базі внутрішніх суперечностей; та розробка пропозицій з удосконалення законодавства України у сфері розвитку та підтримки малого підприємництва.

Питання правового регулювання підприємництва знаходяться в полі наукового інтересу загальних та галузевих правових досліджень, більше того, вони обґрунтовані в контексті економічної науки. Науково-теоретичною основою дослідження стали наукові праці таких вчених як Н.О. Саніахметова, З.С. Варналій, О.Д. Крупчан, В.М. Кампо, А.Г. Бобкова, О.М. Вінник, В.М. Гайворонський, С.М. Грудницька, В.В. Луць, В.К. Мамутов, В.І. Семчик, О.О. Чувпило, Р.Б. Шишка, В.С. Щербина та ін.

Виклад основних положень. Окремого наголосу потребує поняття «правове регулювання». В юридичній літературі до поняття «правове регулювання» звертались різні науковці.

Правознавець О.Ф. Скакун розуміє під правовим регулюванням здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону і розвиток [1, с. 89].

П.М. Рабинович визнає, що правове регулювання – це здійснюваний державою за допомо-

гою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, закріплення, охорони та розвитку [2, с. 53].

У дисертаційному дослідженні О.М. Мельник з'ясовує, що правове регулювання – це здійснюваний всією системою юридичних засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку [3, с. 31].

Заслугує на увагу думка С.В. Бобровник, яка визначає правове регулювання як логічний процес, що складається з певних елементів: а) предмету правового регулювання; б) способів правового регулювання суспільних відносин; в) механізмів правового регулювання [4, с. 104]. Отже, потрібно чітко визначити поняття підприємництва, а також механізми його впливу на підприємницьку діяльність.

Правове регулювання – це процес дії права на суспільні відносини. До основних стадій правового регулювання відносять: 1) видання норм права та їх загальна регулююча дія на суспільні відносини (правова регламентація суспільних відносин); 2) виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків у конкретних суб'єктів права на основі дії правових норм та їх реалізація в конкретних правовідносинах, коли ці права та обов'язки здійснюються ними на практиці, втілюються в їхній фактичній поведінці. В якості факультативних стадій правового регулювання слід розглядати застосування та офіційне тлумачення норм права [5, с. 77].

Аналізуючи вищезазначені поняття, можна стверджувати, що правове регулювання підприємницької діяльності охоплює специфічну діяльність держави щодо встановлення юридичних норм та засобів їх реалізації, а також діяльність безпосередніх учасників відносин – суб'єктів підприємництва. Отже, правове регулювання підприємництва – це комплексна категорія, яку можна охарактеризувати як правовий вплив на відносини в сфері реалізації права на підприємницьку діяльність, яка здійснюється через систему юридичних засобів, способів, форм та методів з метою приведення їх відповідно до потреб підприємництва.

Нормативну основу правового регулювання підприємницької діяльності в Україні закладено Конституцією України, Господарським та Ци-



вільним кодексами України, іншими нормативно-правовими актами, які на принципово нових засадах регулюють відносини, що виникають у підприємницькому секторі економіки.

Конституція України у ст. 42 закріплює право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [6]. Розд. 4 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) присвячена господарській комерційній діяльності, де зазначено, що підприємство – це самостійна, ініціативна, систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [7].

Деякі суперечності викликає й застосування термінів «малий бізнес», «мале підприємство» та «мали підприємства». Варто зауважити, що у господарській практиці підприємство і бізнес звичайно ототожнюються. Але це лише зовнішня форма. Бізнес – це комплексна категорія, яка з одного боку охоплює відносини, які виникають між усіма учасниками ринкової економіки, і включає не тільки підприємців, але і споживачів, найманих робітників відповідних структур, а з іншого боку вміщує в собі такі поняття, як заняття, власна справа, угода, договір, підприємство, ділове життя, прибуток та ін.

Термін «мале підприємство» теж свого часу використовувався законодавцем для класифікації підприємств. Згідно з ч. 2 ст. 2 Закону «Про підприємства в Україні», який нині втратив чинність, відповідно до обсягів господарського обороту підприємства і чисельності його працівників (незалежно від форм власності) підприємство могло бути віднесено до категорії малих підприємств [8].

У вітчизняній літературі знаходимо різні точки зору щодо цієї проблематики. Як зазначає науковець З. Варналій, мале підприємство – це самостійна (за рахунок власних коштів) систематична інноваційна діяльність громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку) [9, с. 23]. Водночас малий бізнес – це діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою одержання прибутку. Практично це будь-яка діяльність зазначених суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Не обов'язково це має бути особливо ризикова та інноваційна діяльність на засадах повної економічної відповідальності [9, с. 25]. Саме в цьому чиннику З. Варналій вбачає різницю між поняттями «мале підприємство» та «малий бізнес». Відтак, поняття «підприємство» та «бізнес» не ідентичні. До того ж, аналіз трактування цих категорій у законодавстві України показав, що в офіційних нормативно-правових документах не визначено поняття «малий бізнес», але у ГКУ знаходимо інформацію про «суб'єктів малого підприємства».

Ч. 3 ст. 55 ГКУ зазначає, що суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємства, у тому числі до суб'єктів мікропідприємства, середнього або великого підприємства. Відтак, суб'єктами мікропідприємства є:

– фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності

не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

– юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

До суб'єктів малого підприємства належать:

– фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

– юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [7].

Однією із пріоритетних задач державної політики є розвиток і підтримка суб'єктів малого підприємства, а також створення сприятливих правових, економічних і політичних умов. Розвиток малого підприємства займає чільне місце серед реформ, які передбачені Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [10]. Відтак, якість здійснюваної реформи матиме вплив на розвиток та ефективне функціонування підприємства загалом.

Суб'єкти малого підприємства здійснюють свою діяльність переважно на локальному ринку, забезпечуючи задоволення споживчих запитів. До основних ознак малого підприємства можна віднести: невеликий ринок збуту; права незалежності (підприємство управляється не через формалізовану управлінську структуру, а власником або партнерами-власниками, які самі контролюють свій бізнес); швидке реагування на зміни у ринковій системі.

Правові та економічні засади державної політики в сфері підтримки та розвитку малого підприємства визначає закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємства» [11]. Нормативно-правовий акт можна назвати «рамковим», оскільки він декларує політику намірів, а реальних механізмів розвитку та підтримки підприємства не зазначає.

У сучасних умовах євроінтеграційних процесів важливе значення має питання щодо ролі та місця держави у правовому регулюванні підприємницької діяльності, форм та методів державного впливу на суб'єктів підприємської діяльності із врахуванням оптимального співіснування механізмів саморегуляції підприємської сфери та державного регулювання бізнесу.

У зв'язку із ратифікацією Угоди про асоціацію з ЄС Україна зобов'язана змінити національне законодавство відповідно до з норм Регламентів і Директив ЄС. Зараз перед законодавцями постала важлива задача – розробити ефективну нормативну базу для регулювання підприєм-

ницьких відносин, що поєднують у собі з одного боку інтереси суб'єктів господарювання, а з іншого – обов'язок держави дотримуватись правил ринкової конкуренції.

Позитивними моментами можна вважати прийняття нормативно-правових актів щодо дерегулювання підприємницької діяльності. Серед них Закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відкриття бізнесу», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за заявничим принципом», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та ін.

1 липня 2014 р. було прийнято Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [12]. Даний нормативно-правовий акт встановлює правові засади проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання, здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції. Він спрямований на забезпечення захисту та розвитку конкуренції, підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги та дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері державної допомоги. Проте даний документ набуде чинності лише 2 серпня 2017 р., окрім ч. 2 ст. 6, ч. 1 та п. 6–10 ч. 2 ст. 8, ч. 2 ст. 14. Як бачимо, ключові та важливі для врегулювання аспекти залишаються поза увагою до 2017 р., зокрема, прийняття рішення Антимонопольним комітетом України про припинення та повернення незаконної державної допомоги, збирання та проведення аналізу інформації про заходи з підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, вимагання від надавачів та отримувачів державної допомоги, їх посадових осіб інформації, у тому числі з обмеженим доступом, необхідної для прийняття рішень тощо.

Деякі положення Закону вступають в дію одразу з моменту опублікування: ч. 2 ст. 14 зазначає, що порядок повернення незаконної державної допомоги, недопустимої для конкуренції, встановлюється Кабінетом Міністрів України. Однак на сьогоднішній день такий порядок ще не визначено. Тому є необхідність підготувати нові нормативно-правові акти або внести відповідні зміни до діючих документів до моменту набуття чинності вищезгаданого закону.

Враховуючи існуючу фінансово-економічну ситуацію країни, вкрай важливим є питання скорішого запровадження можливих правових регуляторів, а також застосування європейських правил державної допомоги.

Розвиток малого підприємництва регіону насамперед залежить від загального стану і політики розвитку малого бізнесу в країні. Взаємодія органів держави із суб'єктами підприємництва відіграє неабияку роль.

Суб'єкти малого бізнесу значним чином втягнуті в процес інтеграції України у Європейський економічний простір. Звідси випливають обов'язки держави щодо уніфікації законодавства та нормативно-правового регулювання; вдосконалення національної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності відповідно до загальноновизнаних стандартів. Так,

наприклад, Європейська хартія малих підприємств, ухвалена у 2000 р., визначає мале підприємництво як хребет економіки Європейського Союзу. Вони є ключовим джерелом робочих місць і благодатним ґрунтом для бізнесових ідей [13]. У процесі реалізації євроінтеграційних завдань Україна бере участь у різноманітних міждержавних програмах. Програма «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014–2020)» має на меті розвиток українського підприємницького середовища, створення умов для популяризації підприємництва та формування культури бізнесу. Даний документ передбачає усунення зайвих регуляторних бар'єрів, імплементацію «Акта малого бізнесу для Європи (Small Business Act for Europe)», в якому зазначено 10 основних принципів, на яких ґрунтується політика країн ЄС щодо малого підприємництва [14]. Метою цього нормативного акта є створення нового рівня правового середовища для малого бізнесу в країнах-членах ЄС.

Висновки. Правове регулювання підприємницької діяльності охоплює специфічну діяльність держави щодо встановлення юридичних норм та засобів їх реалізації, а також діяльність безпосередніх учасників відносин – суб'єктів підприємництва. Проблеми, які виявлені у нашому дослідженні, потребують пошуку нових підходів до регулювання підприємницької діяльності. Відтак, послідовна імплементація положень Угоди про асоціацію з ЄС та дерегулювання підприємництва покликані спростити налагодження ділових контактів як у торговельній, так і в інвестиційній сферах, надати можливість ефективного захисту інтересів суб'єктів підприємництва на внутрішньому та зовнішньому ринках відповідно до міжнародного правового інструментарію. Сьогодні одним із головних аспектів правового регулювання малого підприємництва є допомога українським компаніям у виході на ринки ЄС.

Особливо доцільно наголосити на тому, що принцип «Спочатку подумай про мале», який зазначений в Акті малого бізнесу, вимагає, щоб законодавство враховувало інтереси малого бізнесу на найбільш ранніх етапах розробки відповідних документів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скакун О.Ф. Теорія государства и права / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2000. – 691 с.
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави / П.М. Рабінович. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
3. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О.М. Мельник. – К., 2004. – 208с.
4. Бобровник С.В. Правове регулювання суспільних відносин та реалізація права / С.В. Бобровник // Правова держава. – 1996. – Вип.7. – С. 102–108.
5. Кривицький Ю.В. Механізм прав регулювання в сучасній теорії права / Ю.В. Кривицький // Часопис Київського університету права. – 2009. – №4. – С. 75–79.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – ст. 144.
8. Закон УРСР «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/887-12>.
9. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З.С. Варналій. – К. : Знання, 2001. – 277 с.



10. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

11. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва» від 22 березня 2012 р. № 4618-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.

12. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам го-

сподарювання» від 1 липня 2014 р. № 1555-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>.

13. Європейська Хартія малих підприємств від 19 червня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_860.

14. Акт малого бізнесу для Європи (Small Business Act for Europe) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=celex:52008dc0394:en:not>.

УДК 346

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ УГОД ПРО РОЗПОДІЛ ПРОДУКЦІЇ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В НІЙ

Янишен Б.В., аспірант
кафедри господарського права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Угода про розподіл продукції є однією з правових форм залучення іноземних інвестицій в сферу видобутку вуглеводнів. На сьогоднішній день такі угоди знайшли своє застосування більше ніж у сорока країнах світу, звичайно, пристосовуючись до унікальних особливостей конкретних держав. Результатом такого пристосування стало формування трьох основних моделей: індонезійської, перуанської та лівійської. В Україні зазначений інститут фактично з'являється у 1999 році після прийняття закону України «Про угоди про розподіл продукції», який було визначено наслідуванням «індонезійської» моделі застосування Угод про розподіл продукції.

Ключові слова: угода про розподіл продукції, «індонезійська» модель, «перуанська» модель, «лівійська» модель, розподіл продукції, компенсаційна продукція, прибуткова продукція.

Соглашение о разделе продукции является одной из правовых форм привлечения иностранных инвестиций в сферу добычи углеводородов. На сегодняшний день такие соглашения нашли свое применение более чем в сорока странах мира, естественно, приспособившись к уникальным особенностям конкретных государств. Результатом такого приспособления стало формирование трех основных моделей: индонезийской, перуанской и ливийской. В Украине указанный институт фактически появляется в 1999 году после принятия Закона Украины «О соглашениях о разделе продукции», который определил в качестве основной модели применения соглашений о разделе продукции «индонезийскую» модель.

Ключевые слова: соглашение о разделе продукции, «индонезийская» модель, «перуанская» модель, «ливийская» модель, раздел продукции, компенсационная продукция, прибыльная продукция.

Yanyshen B.V. THE INTERNATIONAL PRACTICE OF USAGE OF PRODUCTION SHARING AGREEMENTS AND UKRAINE'S PLACE IN IT

The Production Sharing Agreement is one of the legal forms of attracting foreign investment in mining of useful minerals. To date, such agreements have been applied in more than forty countries around the world, accordingly adapting to the unique characteristics of individual states. The result of this adaptation was the formation of three basic models: Indonesian, Peruvian and Libyan. In Ukraine, this institution appeared in 1999 with the adoption of the law «About Production Sharing Agreements», which defines «Indonesian» model as the main model of the production sharing agreements.

Key words: Production Sharing Agreement, Indonesian model, Peruvian model, Libyan model, production sharing, compensatory production, profit production.

Постановка проблеми. Кожна країна має власну ресурсну базу, на основі якої історично формуються основні галузі народного господарства держави. Задоволення базових потреб держави тісно пов'язано з тими ресурсами, якими вона володіє та які вона може отримати, в тому числі шляхом промислової розробки. Розробка мінерально-сировинної бази, тобто видобуток власних корисних копалин на сьогоднішній день актуалізується, як відповідь на виклики необхідності посилення енергетичної безпеки кожної суверенної держави в результаті змін на геополітичній арені. Через брак внутрішніх джерел фінансування видобуток вуглеводнів без залучення іноземних інвестицій практично неможливий. За таких умов стимулювання іноземних інвестицій у сферу нафто- і газовидобування стає пріоритетним напрямком економічної політики держави.

Одним з можливих інструментів залучення іноземних інвестицій у сферу видобутку вугле-

воднів є Угоди про розподіл продукції, проте особливості їх застосування в Україні наразі не є достатньо дослідженими, як наслідок, правова регламентація зазначеної сфери правовідносин неефективна, а країна в процесі стимулювання іноземних інвестицій стикається з певними труднощами. Зазначена обставина й зумовлює інтерес науковців до цієї проблематики.

Ступінь розробленості проблеми. Теоретичною та практичною базою для дослідження вищезазначених питань слугують праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених-юристів, як С.М. Богданчиков, М.І. Брагинський, О.М. Вінник, В.В. Вітрянський, Н.М. Вознесенська, В.М. Гордон, О.С. Йоффе, В.М. Коссака, О.О. Красавчиков, А.А. Коноплянік, Б.С. Лазарян, В.П. Мозолін, Н.Л. Платонова, К.П. Победоносцев, О.Е. Сімсон, С.А. Сосна, Р.О. Халфіна, О.І. Коморний, І.О. Баранецький та ін., а також роботи іноземних вчених: Д. Джонсона, Г. Барроуз та ін.